

FINSKANS INFLYTANDE PÅ FINLANDSSVENSKAN DE SENASTE 20 ÅREN

JULITA JAMROWSKA

Den finlandssvenska befolkningen uppstod ursprungligen genom befolkningsrörelser från Sverige till Finland under medeltiden. Även om det inte föreligger någon fullständig enighet om den svenskspråkiga bosättningens ålder, visar arkeologiska fynd att svensk bosättning har funnits på Åland och vissa områden på Finlands västkust före 800-talet. Inflyttningen fortsatte under hela medeltiden.

Finlandssvenska kan inte anses vara ett särskilt språk, men det har under tiden utvecklats sina särdrag på alla språkliga nivåer: uttal, morfologi, syntax, lexikon och semantik 1). Finska och svenska i Finland har påverkat varandra hela tiden. Svenskans tidigare dominans på det området, har de senaste 20 åren givit vika för finskan. Finskan har dock även tidigare satt sin prägel på det finlandssvenska uttalet. Det är kanske den mest bestående och påfallande påverkan finska har haft på finlandssvenskan.

Den svenska som talas och skrivs i Finland av den finlandssvenska befolkningen är inte något homogent språk. Språkbruken varierar från dialekt till dialekt, det finns många regionala språkformer, sociolekter och idiolekter- det gäller ju alla andra språk. Skillnaden ligger i att det språkliga systemet i finlandssvenskan är öppet sådant. Dagens finlandssvenska befolkning är i allra högsta grad tvåspråkig ifråga om sin språkliga kompetens, därför är det naturligt att man växlar fritt mellan de båda inhemska språken. Finskans dominans är orsaken till att man blandar en god del finska ord och uttryck in i svenskan.

Man kan i finlandssvenskan hitta språkdrag som inte förekommer i sverigesvenskan- det är inget nytt fenomen- språken i Finland har påverkad varandra sedan medeltiden och redan då kunde man påvisa provinsiella drag i den svenskan som talades där. Med tiden har dessa blivit allt fler. Det öppna språksystemet leder till att det alltid är möjligt att fylla upp en språklig lucka i finlandssvenskan med ett nytt ord genom lån från finskan¹. Det kan handla om tillfälliga översättningslån eller direkta lån från finskan. Därför är det omöjligt att sätta upp en komplett lista över de så kallade finlandismerna. De finlandssvenska egenheterna avviker från den rikssvenska normen men utgör inte någon sluten grupp. Finlandssvenska särdrag finns på alla språkliga nivåer, fransätt från ortografin. Som sagt, är uttalet det mest påfallande särdragen för finlandssvenskan. Det är också den mest märkbara skillnaden mellan den svenska som talas i Finland och sverigesvenska. Olikheter i själva ljudsystemet kan delas in i tre grupper: fonetiska, fonematiska, fonotaktiska. Vokalkvaliteten, uttal utan aspiration och allmän satsintonation hör till de fonetiska kännetäcken i finlandssvenskan. Det finns ingen motsats mellan akut och grav ordaccent. Den finlandssvenska kortstavigheten i ord som „bara”, „kilo” och „kamera” är också karakteristisk. Fonotaktiska olikheter gäller först och främst möjligheten att kombinera enskilda språkljud, t.ex. dj- i ordbörjan (djup, djärv) och hörbart -rs och -rt i ordslut (Helsingfors, kort, svårt).

Om syntaxen kan det generellt sägas att finskans påverkan på svenskan i Finland har varit liten. De fel som ganska ofta förekommer vid översättningar från finska till svenska är huvudsakligen orsakade av att ordföljden i en finsk sats är mycket friare än i en motsvarande svensk sats.

De morfologiska dragen som skiljer finlandssvenska från svenska måste till stor del anses till att vara arkaismer. Skillnaderna har alltså inte uppstått under finsk påverkan. Former som „flere”, „aderton” och „beslutit” ingår i den gruppen. Andra egenheter är avvikande genus (t.ex. ett botten, en nummer, pl. numror)².

Finskans välutvecklade kasussystem bidrar till att man använder en bestämd preposition vid översättningar till svenska från finska. Ett visst kasus följs då av en viss preposition. Det vanliga är då att det uppstår interferens där var det enskilda fallet avviker från huvudregeln, t.ex. i misstag- vahingossa.

De flesta och mest påvisbara finlandismerna hittar vi i varje fall på det semantiska och lexikala orådet. Där har finskan utövat störst inflytande på finlandssvenskan. En del av egenheterna har tydligen blivit till

¹ Ulla Ådahl-Sundgren, *Språkbruk 4* (1990), Helsinki 1990, s. 9.

² Mikael Reuter, *Översättning och språkriktighet*, Helsinki 1993, s. 9.

inom det finlandssvenska standardspråket, andra har blivit antagna från dialekterna, som t.ex. blaska sig (göra bort sig, dumma sig), rådd (kaos, oreda)³. Många finlandismer – kanske de flesta – är följd av finsk påverkan och har blandats in i språket antingen som direkta lån: kiva (trevlig, kul), talko (frivilligt och obetalat arbete i närmiljön), eller översättningslån från finska (diskbord, länk, acku).

Många språkbrukare i Finland tycks fortfarande vara övertygade om att orden och begreppen i ett språk alltid har sina exakta motsvarigheter i ett annat språk. De största strukturella och begreppsliga likheterna mellan finska och svenska, trots att språken inte är besläktade (svenska-indoeuropeiskt, finska-fenno-ugriskt språk), är resultat av tusenåriga kontakter. Många finska sammansatta ord är uppbyggda enligt „svenskt” mönster.

T.ex.: kahvikuppi – kaffekopp
kirjoituskone – skrivmaskin
sukkahousut – strumpbyxor
alusvaatteet – underkläder
pääkaupunki – huvudstad

Följande översikt är ett försök på att dela in lexikala och semantiska finlandismer som har uppkommit under finskt inflytande:

1. Ord för finländska företeelser – oegentliga finlandismer
2. Direkta översättningar från finska
3. Gamla svenska/nordiska ord lånade tillbaka genom finska
4. Ord som har fått förskjutet betydelseinnehåll under inflytande av ett finskt ord

1. OEGENTLIGA FINLANDISMER

Finlandismerna bland ord och uttryck representerar mycket olik grad av användning och acceptabilitet. Bland ord som inte förekommer i rikssvenskan utgör de så kallade „oegentliga finlandismer” en grupp för sig. Det är ord för speciella finländska företeelser som saknar motsvarighet i det rikssvenska språket, men som används t.o.m. i formella sammanhang – de beskriver en finländsk verklighet. Det finns m.a.o. inga andra svenska ord som kan sättas in i stället för dem. De är i allra högsta grad acceptabla och deras användningsområdet officiellt.

En del av dessa ord betecknar något som har en motsvarighet i Sverige:

³ Mikael Reuter, *Översättning och språkriktighet*, Helsinki 1993, s. 9.

Alko – Systembolaget
merkonom – bedriftsekonom.

Andra däremot kan inte ersättas med fullgoda rikssvenska ord:

memma – en typisk påskrätt i Finland
vinterkriget – krig som började i Finland 1939 och varade i ett år
fortsättningskrig – krig som utspelades efter vinterkriget.

2. DIREKTA ÖVERSÄTTNINGAR FRÅN FINSKA

Tusenåriga kontakter mellan de två språken: finskan och svenskan har satt sin prägel inte minst på det sättet att mängder av uttryck och sammansatta ord i finskan är uppbyggda enligt svenskt mönster (t.ex. näsduk – nenäliina, dagbok – päiväkirja, strumpbyxor – sukkahousut).

Nu för tiden händer det allt oftare att man översätter direkt bit för bit finska ord och uttryck till svenska fast det finns fullgoda motsvarigheter i rikssvenskan. På detta sätt uppstår hela tiden nya ord och uttryck som fungerar endast i finlandssvenskan och som man kunde kalla för felöversättningslån.

FINSKA	RÄTT ÖVERSÄTTNING	VANLIG FELÖVERSÄTTNING
aamuhämärä	gryning	morgonskymning
ilmansuojelu	luftvård	luftskyda
yövuoro	nattskift	nattur
maakaasu	naturgas	jordgas
tiskipöytä	diskbänk	diskbord
pulpetti	skolbänk	pulpet ⁴

3. GAMLA SVENSKA/NORDISKA ORD LÅNADE TILLBAKA GENOM FINSKA

Många finlandismer uppstår också genom „dubbla” översättningslån som man också kunde efter en samtidig finländsk språkforskare Mikael Reuter kalla för ping-pong-lån. Vanligen är det fråga om ett gammalt svenskt (t.ex. batteri) eller nordiskt ord (t.ex. rosk) som har lånats in i finskan, fått nytt eller utvidgat betydelseinnehåll och lånats senare tillbaka in i finlandssvenskan. Det kan också vara fråga om ord ur dialekterna (t.ex. tossor).

⁴ Mikael Reuter, *Språkbruk 2* (1993), Helsinki 1993, s. 12.

Exempel:

farmare	– jeans, kombibil
halare	– overall
tossor	– mjuka skor
länk	– motionsrunda
acku	– batteri
batteri	– element
diskbord	– diskbänk
kabinett	– enskilt rum på rest.
länkkorv	– korvring
rosk	– no. och farö. rusk ⁵ .

4. ORD SOM HAR FÅTT FÖRSKJUTET BETYDELSEINNEHÅLL UNDER INFLYTANDE AV ETT FINSKT ORD

En grupp finlandismer utgör också ord som förekommer både i rikssvenskan och i finlandssvenskan, men som används i en helt annan eller vanligen delvis annan betydelse i de två språkvarianterna. Ordens betydelseinnehåll blir då förskjutet eller utvidgat under inflytande av ett motsvarande finskt ord, t.ex.:

föra-	betyder i finlandssvenskan: bära, ta med sig, gå med, lämna (på finska: viedä) Han förde boken till biblioteket.- Hän vei kirjan kirjastoon.
hämta-	betyder i finlandssvenskan: föra, bära, bringa (på finska: tuoda), t.ex.: Jan hämtade dem med bil till flygplatsen.- Jani toi heidät autolla lentoasemalle.
hålla-	betyder i finlandssvenskan: behålla, förvara, ha (på finska: pitää) Får jag hålla denna bok? – Saanko pitää tämän kirjan? hålla semester – pitää loma
fast-	betyder i finlandssvenskan: stängt eller fatt (på finska: kiinni) Sätt fast fönstret! – Pane ikkuna kiinni! springa fast någon – saada joku kiinni Det händer allt oftare att man använder ordet kiinni i finlandssvenskan översätt, t.ex.: Det är kiinni.
laga-	betyder i finlandssvenskan: göra, tillverka. Verbet används i precis samma betydelse i danskan (lave), norskan (lage) som i finlandssvenskan ⁶ .

⁵ Mikael Reuter, *Översättning och språkriktighet*, Helsinki 1993, s. 18.

⁶ Christina Melin, *Finlandssvenska ord och ordbetydelser i Stora svensk-finska ordboken, Språkbruk 1* (1985), Helsinki 1985, s. 12.

Hugo Bergroth skrev i sitt verk „Finlandssvenska” i 1917 att finlandssvenskans differentiering från högsvenskan är en av förhållandena betingad naturlig utveckling „...Det bestrides icke. Märkas bör blott, att när våra trädgårdsängar fyllas av ogräs, också detta är en naturlig utveckling. Men vi rycka upp ogräset ändå”⁷. När Hugo Bergroth skrev dessa ord, var finlandssvenskans ställning i Finland helt annorlunda än i dag. Svenskan var den gång det dominerande språket på flera områden i det finländska samhället och mera utbrett geografisk sett än idag. Nu för tiden kan man inte vara så optimistisk som i början av vårt århundrade ifråga om finlandssvenskans språkliga renhet. Finskans inflytande blir hela tiden starkare, synligare och i verkligheten omöjligt att hämma. Skulle processen fortsätta med samma kraft som idag, kan finlandssvenskan om inte så länge utveckla sig till ett särskilt språk.

⁷ Mikael Reuter, *Översättning och språkriktighet*, Helsinki 1993, s. 19.